

Ergenlerin Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benlik İmajına Etkisi

The Effects of Gender and Gender Roles on Adolescents' Self Images

Fulya Cenkseven
Çukurovan Üniversitesi

Öz

Bu araştırmada ergenlerin cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre benlik imajları arasında fark olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma 15-19 yaşları arasındaki 88 kız, 106 erkek toplam 194 ergen üzerinde yapılmıştır. Araştırmada ergenlerin cinsiyet rollerini belirlemek için Bem Cinsiyet Rolü Ölçeği, benlik imajı düzeylerini belirlemek için ise Offer Benlik İmajı Ölçeği kullanılmıştır. Bulgularda androjen ergenlerin benlik imajı düzeylerinin belirsiz cinsiyet rolünü benimsemiş olan ergenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca benlik imajının aile ilişkileri, dürtü kontrolü, beden imgesi, duygusal düzey, mesleki ve eğitim hedefleri ve sosyal ilişkiler boyutları açısından cinsiyet rolleri arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benlik imajının mesleki ve eğitim hedefleri ve ruh sağlığı boyutlarına olan ortak etkisi ise anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler : Cinsiyet, cinsiyet rolleri, benlik imajı, ergenler.

Abstract

This study aims to find out whether the self images of adolescents change depending on their gender and gender roles. Participants were 88 female and 106 male, totally 194 adolescents aged between 15-19. In order to identify the gender role of adolescents The Bem Sex Role Inventory and in order to identify the level of self image of the adolescents The Offer Self Image Inventory were used. Results showed that the levels of self images of androgen adolescents were higher than those who acquired undifferentiated gender role. Furthermore, the differences regarding the self image in family relationship, impulse control, body image, emotional tone, vocational and educational goals and social relationship were significant in terms of gender roles. The common impact of gender and gender role significantly contributed to the sub categories; vocational and educational goals and mental health.

Key Words : Gender, gender role, self image, adolescents.

Giriş

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul edilen ergenlik döneminde, birey fizyolojik, biyolojik, bilişsel yapısında ve üstlendiği sosyal rollerde hızlı değişiklikler yaşar. Fiziksel olarak eril ve dişil özelliklerinin belirginleşmesi ile birlikte ergenler kendi cinslerine uygun cinsiyet rollerini kendi içlerinde sağlama zorunluluğu ile yüzyüze gelirler.

Çocukların çoğu çok erken yaşlarda, genellikle iki yaşına ulaştıklarında, iki cinsiyetin bulunduğunu ve

kendilerinin de bunlardan birine ait olduğunu bilirler. Ayrıca, başka çocuk ve yetişkinlerin cinsiyetini de ayırtedebilirler. Kendilerini kız veya erkek olarak tanımlamayı öğrendiklerinde bir cinsiyet kimliği kazanmışlardır (Freedman, Sears & Carlsmith, 1981). Okul öncesi dönemde çocuklar kültürel olarak "erkeksi" ve "kadınsı" olarak tanımlanan özelliklerin çoğunu kazanırlar. Bu cinsiyet rolü kavramları çocuklar ergenliğe ulaştığında çok iyi öğrenilmiştir. Ancak bazı karmaşık cinsiyet rolü kavramları ergenlikte öğrenilir (Huston-Stein & Welch, 1995).

Cinsiyete özgü psikolojik özelliklerle eş anlamda kullanılan cinsiyet rolleri, toplumun kadın ve erkekten

beklentilerini içerir (Baykal, 1988; Spencer, Nevid & Fichner-Rathus, 1997). Cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlar geleneksel ve eşitlikçi yaklaşımlar olarak iki grupta toplanabilir. Geleneksel yaklaşıma göre, kesin bir cinsel kimlik ve cinsiyet rolünün kabulü sağlıklı bir yaşam için çok önemlidir. Bu yaklaşım tüm kadınların "kadınsı", tüm erkeklerin ise "erkeksi" olması, kadınların "erkeksi", erkeklerin ise "kadınsı" olmaması gerektiği görüşü üzerine temellenir (Freedman, Sears & Carlsmith, 1981; Hyde, 1994). Eşitlikçi yaklaşım ise, cinsiyet kimliği ve cinsiyet rolünü birbirinden ayırır. Bu yaklaşımda kadın ve erkeğe özgü cinsiyet rolü ayrı yapılmaz. Bu yaklaşım yalnızca erkek ya da kadın özelliklerinden sadece birini taşımayı değil, her ikisinin özelliklerini bütünleştirmeyi sağlıklı bulur (Freedman, Sears & Carlsmith, 1981). "Erkeksi" özelliklere sahip birçok erkeğin "kadınsı" ilgileri veya birçok kadının hem "kadınsı" hem de "erkeksi" özellikleri olabilir. Eşitlikçi yaklaşımın sağlıklı bulunduğu, hem kadınsı hem de erkeksi özellikleri taşıyan bireylere "androjen" adı verilir (Hyde, 1994).

Androjenlik ve androjen insanlar hakkında bilgi sağlamak için araştırmalar yapan Bem'in geliştirdiği Bem Cinsiyet Rolü Ölçeği ile bireylerin cinsiyet rolleri erkeksi (maskülen), kadınsı (feminen), androjen (kadın ve erkek cinsiyet rolünü gösteren) ve belirsiz (undifferentiated) olarak sınıflandırılmaktadır (Bem, 1974; Bem, Martyna & Watson, 1976). Bireylerin özellikleri benimsedikleri cinsiyet rollerine göre farklılık göstermektedir (Bem, Martyna & Watson, 1976; Hyde, 1994; Spencer, Nevid & Fichner-Rathus, 1997). Hangi cinsiyet rolünü benimsemiş olan insanların hangi kişilik özelliklerine sahip olduğuna ilişkin birçok çalışma yapılmıştır.

Cinsiyet rolü kimliği ile ilişkili kişilik değişkenlerinden biri benlik imajıdır. Offer, Ostrov ve Howard (1981) ergenin benlik imajının onun kendisine atfettiği tüm algı, duygu ve düşünceleri ile ilgili olduğunu belirtirler. Önemli olan benliğin gerçekte ne olduğu değil, bireyin kendisi hakkındaki düşünceleridir. Ergenin kendisi hakkındaki görüşleri, fikirleri benlik imajı üzerinde etkilidir.

Cinsiyet rolleri ile benliği oluşturan boyutlar arasında ilişki olup olmadığını belirlemeye dönük çalışmalar yapılmıştır. Farklı cinsiyet rollerini benimseyen bireylerin benlik saygısı düzeylerini belirlemeye dönük

çalışmalarda daha çok androjen cinsiyet rolü ile yüksek benlik saygısı arasında ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmalar erkeksi cinsiyet rolüne sahip bireylerin kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını da göstermektedir (Hurting & Petersen, 1982; Girginer, 1994; Inelman, 1996). Leung (1994), androjen ergenlerin diğer cinsiyet rollerini benimsemiş ergenlerden daha yüksek benlik kavramına sahip olduklarını belirlemiştir. Bazı araştırma sonuçları ise, androjenlerin ruh sağlığının ve psikolojik uyumlarının daha iyi olduğunu göstermektedir (Flaherty & Dusek, 1980; Williams & D'Alessandro, 1994). Ancak Johnson, Zava ve McCoy (2000) ile Johnson ve McCoy (2000) erkeksilerin özgüvenlerinin diğer cinsiyet rollerini benimsemiş olanlardan daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Özetle, farklı cinsiyet rollerini benimsemiş bireyler farklı özelliklere sahiptirler ve kendilerini farklı konularda algılama biçimleri, kendileri hakkındaki düşünceleri ve atıfları farklıdır. Bu konuda ulaşılabilen bilgiler daha çok Batı kaynaklıdır. Türk kültürüne özgü çalışmaların artırılmasına gereksinim olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu çalışmada ergenlerin cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre benlik imajları arasında fark olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Adana ili merkez ilçelerinde (Seyhan ve Yüreğir) bulunan iki resmi lise ve bir üniversiteye hazırlık dershanesine devam eden 15-19 yaşları arasında 88 kız ve 106 erkek toplam 194 ergenden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Demografik özelliklerin öğrenildiği kişisel bilgi formunun yanısıra iki ölçek kullanılarak veri toplanmıştır.

Bem Cinsiyet Rollerini Envanteri: Bem (1974) tarafından geliştirilen bu envanter Kavuncu (1987) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Envanterin orijinali Kadınlık, Erkeklik ve Sosyal Beğeni ölçeklerinden oluşmaktadır. Bu çalışmada geçerlik ve güvenilirliği Kavuncu (1987) ve Dökmen (1991) tarafından sınıanan Kadınlık ve Erkeklik ölçekleri kullanılmıştır. Yedi basamaklı likert

tipi olan ölçekler yirmişer sınıftan oluşmaktadır. Bu çalışmada iki ölçek maddeleri karışık sıralanmış tek ölçek olarak kullanılmıştır. Ölçeklerden kadınlık ve erkeklik puanları olmak üzere iki ayrı puan elde edilmektedir. Puanların ortancalarına göre bireyin erkeksi, kadınsı, androjen ve belirsiz cinsiyet rollerinden hangisine sahip olduğu belirlenmektedir. Kadınlık puanı kadınlık ortancasının üstünde, erkeklik puanı erkeklik ortancasının üstünde olanlar androjen; kadınlık puanı ortancanın altında, erkeklik puanı ortancanın üstünde olanlar erkeksi; kadınlık puanı ortancanın üstünde, erkeklik puanı ortancanın altında olanlar da belirsiz cinsiyet rolüne sahip olarak kabul edilmektedir (Kavuncu, 1987; Dökmen, 1991). Bu çalışmada kadınlık ve erkeklik ortancaları tüm örneklem (N=194) için elde edilmiştir.

Offer Benlik İmajı Ölçeği: Offer, Ostrow, Howard ve Atkinson (1988) tarafından geliştirilen ölçek 13-19 yaşları arasındaki ergenlerin psikolojik dünyalarında önemli bir yer tutan 11 alandaki uyumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Orjinalinde 130 madde olan ölçeğin Türkçeye çevrilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları İnanç (1988) tarafından yapılmıştır. Daha sonra oluşturulan 99 maddelik uluslararası formun geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Şahin (1993; Akt. Savaşır ve Şahin, 1997) tarafından yapılmıştır. 739 ergene uygulanan ölçeğin toplam ölçek Cronbach Alfa değerleri 13 ve 18 yaşları arasındaki gruplarda .84 ile .90 arasında değiştiği bulunmuştur. Alt ölçeklerin güvenilirlik katsayıları ise, yaş gruplarına göre, .01 (13 yaş grubunda Meslek ve Eğitim Hedefleri alt ölçeği) ve .80 (18 yaş grubunda Aile İlişkileri alt ölçeği) arasında değiştiği görülmüştür. Özbay ve diğerleri (1991; Akt. Savaşır ve Şahin) ise ölçeğin toplam güvenilirliğini .87, alt ölçeklerin güvenilirlik katsayılarını ise .30 ve .69 arasında değişen değerler olarak bulmuştur. Bu çalışmanın örneklemini için belirlenen iç-tutarlılık değeri ise ölçeğin toplamı için .88'dir. Bu çalışmada ölçeğin 99 sorudan oluşan formu kullanılmıştır. Ölçek 6'lı likert tipi olup, 11 alt ölçeğe sahiptir. Alt ölçekler; aile ilişkileri, dürtü kontrolü, cinsel tutumlar, bireysel değerler, başatme gücü, beden imgesi, duygusal düzey, çevre uyumu, meslek ve eğitim hedefleri, sosyal ilişkiler ve ruh sağlığıdır.

İşlem

Uygulama araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ölçekler deneklere sınıf ortamında verilmiştir. Öğrencilere ölçekler verilmeden önce sözel açıklama yapılmıştır. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık 50 dakika sürmektedir. Verilerin çözümünde SPSS for Windows 9.0 programı kullanılmıştır.

Bulgular

Kız ve erkek ergenlerin "kadınsı", "erkeksi", "androjen" ve "belirsiz" cinsiyet rolüne sahip olmalarına göre benlik imajı düzeyleri arasında fark olup olmadığını belirlemek için iki yönlü varyans analizi (2X4) yapılmıştır. Bu analiz Offer Benlik İmajı Ölçeği'nin 11 alt ölçeği için ayrı ayrı tekrarlanmıştır. İlgili n değerleri, aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar Tablo-1'de, varyans analizlerinin sonuçları ise Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2 de görüldüğü gibi, varyans analizi sonucunda ergenler kız veya erkek olmalarına göre "aile ilişkileri", "bireysel değerler", "başatme gücü", "beden imgesi", "duygusal düzey", "mesleki ve eğitim hedefleri" ve "sosyal ilişkiler" açısından farklılaşmamaktadırlar. Ancak benlik imajının alt boyutlarından "dürtü kontrol" ($F_{(1,186)}=7.18, p<.01$), "cinsel tutumlar" ($F_{(1,186)}=16.31, p<.001$), "çevre uyumu" ($F_{(1,186)}=5.56, p<.05$) ve "ruh sağlığı"na ($F_{(1,186)}=5.91, p<.05$) ilişkin cinsiyet temel etkisi anlamlıdır. Farkın yönünü belirlemek için aritmetik ortalamalara bakıldığında, benlik imajının "dürtü kontrolü", "cinsel tutum" ve "ruh sağlığı" boyutlarında kızların, "çevre uyumu" boyutunda ise erkeklerin lehine bir farklılık olduğu görülmektedir (Tablo-1).

Cinsiyet rollerinin benlik imajının "cinsel tutumlar", "bireysel değerler", "başatme gücü", "çevre uyumu" ve "ruh sağlığı" boyutları üzerindeki temel etkisi anlamlı değildir. Ancak ergenlerin "aile ilişkileri" ($F_{(3,186)}=5.31, p<.01$), "dürtü kontrolü" ($F_{(3,186)}=2.95, p<.05$), "beden imgesi" ($F_{(3,186)}=5.66, p<.001$), "duygusal düzey" ($F_{(3,186)}=6.43, p<.001$), "mesleki ve eğitim hedefleri" ($F_{(3,186)}=13.75, p<.001$) ve "sosyal ilişkiler" ($F_{(3,186)}=3.92, p<.01$) puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Scheffe testi sonuçlarına bakıldığında, aile ilişkileri puanları açısından "androjen" ergenler ile "kadınsı" ($p<.05$) ve "belirsiz" ($p<.05$) cinsiyet rolüne sahip olanlar arasında "androjen" ergenler lehine,

Tablo 1

Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Benlik İmajı Boyutlarının n, X ve Ss Değerleri

	Cinsiyet Rollerİ														
	Kadınısı			Erkeksi			Androjen			Belirsiz			Cinsiyet		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
n	37	15	52	9	28	37	22	28	50	20	35	55	88	106	194
<i>Aile ilişkileri</i>															
X	44.05	40.13	42.92	44.78	46.00	42.92	52.32	46.96	49.32	40.15	44.23	42.75	45.31	44.84	45.05
Ss	10.21	11.08	10.52	13.94	9.20	10.34	10.42	9.62	10.24	10.41	12.32	11.73	11.41	10.77	11.04
<i>Dürtü kontrol</i>															
X	23.32	19.60	22.25	23.22	21.64	22.03	24.14	23.57	23.82	22.40	20.14	20.96	23.31	21.37	22.25
Ss	4.85	5.43	5.26	3.73	4.37	4.23	4.30	5.20	4.79	6.00	4.13	4.96	4.87	4.86	4.95
<i>Cinsel tutumlar</i>															
X	30.78	24.13	28.87	29.44	24.32	25.57	27.00	25.00	25.88	30.45	25.83	27.51	29.63	24.97	27.08
Ss	6.23	8.58	7.54	10.05	7.59	8.40	6.98	6.52	6.74	7.47	6.89	7.39	7.20	7.17	7.53
<i>Bireysel Değerler</i>															
X	13.68	14.20	13.83	13.22	16.75	15.89	14.55	14.14	14.32	14.00	14.56	14.29	13.92	14.94	14.48
Ss	4.08	5.33	4.43	5.04	4.85	5.07	3.79	4.09	3.93	4.32	4.46	4.37	4.12	4.67	4.44
<i>Başetme Gücü</i>															
X	12.57	10.00	11.83	11.22	11.93	11.76	11.91	12.07	12.00	9.90	10.86	10.51	11.66	11.34	11.48
Ss	3.76	4.00	3.97	4.21	2.87	3.19	3.74	4.18	3.95	3.51	4.45	4.12	3.83	3.96	3.90
<i>Beden İmgesi</i>															
X	19.78	23.00	20.71	21.67	20.93	21.11	22.91	24.36	23.72	18.65	18.46	18.53	20.50	21.31	20.94
Ss	5.00	7.83	6.05	8.62	6.45	6.91	6.01	6.54	6.29	5.91	5.60	5.66	6.01	6.76	6.43
<i>Duyusal Düzey</i>															
X	26.05	26.80	26.27	27.44	25.32	25.84	31.86	27.07	29.18	21.90	23.09	22.65	26.70	25.45	25.91
Ss	8.31	7.69	8.07	7.73	7.39	7.42	10.27	5.78	8.33	7.03	8.60	8.02	9.09	7.57	8.30
<i>Çevre Uyumu</i>															
X	27.46	29.00	27.90	21.78	29.39	27.54	30.32	29.61	29.92	26.75	28.43	27.82	27.43	29.08	28.33
Ss	6.61	7.73	6.91	6.65	5.47	6.58	7.35	7.32	7.27	6.56	6.83	6.72	7.08	6.94	6.90
<i>Mesleki ve Eğitim Hedefleri</i>															
X	11.59	8.93	10.83	12.22	14.75	14.14	14.95	15.32	15.16	12.45	12.06	12.20	12.69	13.19	12.96
Ss	3.23	2.28	3.20	2.33	4.46	4.16	4.49	3.87	4.11	3.76	3.65	3.66	3.82	4.34	4.11
<i>Sosyal İlişkiler</i>															
X	22.27	24.93	23.04	22.22	24.61	24.03	28.00	25.46	26.58	21.85	21.97	21.93	23.60	24.01	23.82
Ss	5.74	7.21	6.24	10.33	7.14	7.94	8.21	5.82	7.01	8.29	7.30	7.60	7.83	6.94	7.34
<i>Ruh Sağlığı</i>															
X	30.00	31.67	30.48	31.78	28.00	28.92	36.05	28.64	31.90	29.80	27.66	28.44	31.65	28.58	29.97
Ss	7.77	6.53	7.41	9.20	6.74	7.46	8.69	6.30	8.25	7.59	8.14	7.94	8.39	7.13	7.86
<i>Toplam</i>															
X	261.57	252.40	258.92	259.00	263.64	262.51	294.00	272.21	281.00	248.30	247.17	247.58	266.40	258.88	262.29
Ss	37.34	45.70	39.69	48.02	39.25	40.89	48.20	43.87	46.64	37.04	47.10	43.36	43.97	44.64	44.38

Tablo 2
Ergenlerin Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Benlik İmajı Puanlarına Uygulanan Varyans Analizi Sonuçlarına İlişkin F Değerleri

Benlik İmajı	Cinsiyet	Cinsiyet Roller	CinsiyetX Cn. Rol.
Cin. Rol.			
Aile İlişkileri	0.34	5.31**	1.99
Dürtü Kontrolü	7.18**	2.95*	0.86
Cinsel Tutumlar	16.31***	0.78	0.83
Bireysel Değerler	2.16	0.32	1.21
Başatme Gücü	0.09	1.54	1.88
Beden İmgesi	0.91	5.66***	0.81
Duygusal Düzey	0.98	6.43***	1.45
Çevre Uyumu	5.56*	2.59	2.23
Mesleki ve Eğitim Hedefleri	0.01	13.75***	2.87*
Sosyal İlişkiler	0.34	3.92**	1.22
Ruh Sağlığı	5.91*	1.99	2.81*
Toplam	1.02	6.05***	0.73

Cinsiyet sd=1, cinsiyet rolleri sd=3'tür. *p<.05, **p<.01, ***p<.001
Kabul edilen anlamlılık düzeyi .05'dir.

“androjen” ergenlerin dürtü kontrol, beden imgesi, duygusal düzey ve sosyal ilişkiler puanları ile “belirsiz” (p<.05; p<.001; p<.001; p<.05) cinsiyet rolüne sahip olanların puanları arasında yine “androjen” ergenler lehine fark olduğu görülmektedir. Ayrıca meslek ve eğitim hedefleri puanları açısından “erkeksi” ergenler ile “kadınsı” ergenler arasında “erkeksi” ergenler lehine (p<.001) anlamlı bir fark var iken, “androjen” ergenler ile hem “kadınsı” (p<.001) hem de “belirsiz” (p<.001) cinsiyet rolüne sahip ergenler arasında “androjen” ergenler lehine anlamlı bir fark vardır. Benlik imajının toplam puanına bakıldığında ise cinsiyet temel etkisinin ve cinsiyet ve cinsiyet rolleri ortak etkisinin anlamlı olmadığı, cinsiyet rolleri temel etkisinin ise anlamlı olduğu ($F_{(3,186)} = 6.05, p<.001$) görülmektedir. Scheffe testi ile farkın kaynağına bakıldığında, “androjen” ve “belirsiz” cinsiyet rolüne sahip ergenlerin benlik imajı toplam puanları arasında “androjen” ergenler lehine anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (p<.001).

Benlik imajı alt boyutlarına cinsiyet ve cinsiyet rolleri ortak etkisi açısından bakıldığında yalnızca “mesleki ve eğitim hedefleri” ($F_{(3,186)} = 2.87, p<.05$) ve “ruh sağlığı” ($F_{(3,186)} = 2.81, p<.05$) boyutlarında anlamlı bir farklılık

olduğu görülmektedir (Tablo-2). Farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan t-testlerine göre; “mesleki ve eğitim hedefleri” puanlarına bakıldığında “kadınsı” kızlar ve “kadınsı” erkekler arasında “kadınsı” kızlar lehine ($t(50) = 2.91, p<.01$); “erkeksi” erkekler ve “kadınsı” kızlar arasında “erkeksi” erkekler lehine ($t(63) = -3.31, p<.01$); “kadınsı” kızlar ve “androjen” erkekler arasında “androjen” erkekler lehine ($t(63) = -4.23, p<.001$); “kadınsı” erkekler ve “erkeksi” kızlar arasında “kadınsı” erkekler lehine ($t(22) = -3.39, p<.01$); “androjen” erkekler ve “erkeksi” kadınlar arasında “androjen” erkekler lehine ($t(35) = 2.62, p<.05$); “androjen” kadınlar ve “kadınsı” erkekler arasında “androjen” kadınlar lehine ($t(26) = -4.48, p<.001$); “belirsiz” erkekler ve “androjen” kızlar arasında “androjen” kızlar lehine ($t(54) = -2.86, p<.01$); “kadınsı” erkekler ve “belirsiz” kızlar arasında “belirsiz” kızlar lehine ($t(33) = -3.20$); belirsiz kızlar ve “androjen” erkekler arasında “belirsiz” kızlar lehine ($t(46) = 2.56, p<.05$) anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Ruh sağlığı boyutu açısından ise, “androjen” erkekler ve “androjen” kızlar arasında “androjen” kızlar lehine ($t(48) = -3.69, p<.001$); “erkeksi” erkekler ve “androjen” kızlar arasında “androjen” kızlar lehine ($t(48) = -3.69, p<.001$); “belirsiz” erkekler ve “androjen” kızlar arasında “androjen” kızlar lehine ($t(55) = -3.69, p<.001$) anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tartışma

Bu araştırma ergenlerin benlik imajlarının cinsiyet ve benimsedikleri cinsiyet rollerine göre farklılaşım farklılaşmadıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin cinsiyetlerine göre genel benlik imajlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Ancak benlik imajının dürtü kontrolü, cinsel tutumlar, çevre uyumu ve ruh sağlığı boyutlarında fark belirlenmiştir. Dürtü kontrolü boyutunda kızların erkeklerden daha yüksek puan alması onların iç ve dış çevredeki baskılara direnç göstermede kendilerini erkeklerden daha olumlu algıladıklarını göstermektedir. Bu bulgu literatürden elde edilen bilgilerden farklılık göstermektedir. Offer ve arkadaşlarının (1988) yaptıkları çalışmada erkeklerin duygularını ve ağlama, gülme gibi duygusal davranışlarını daha iyi kontrol ettikleri belirlenmiştir.

Kızların benlik imajının cinsel tutumlar boyutunda da erkeklerden daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Bu sonuç kızların cinsel konulardaki duyguları, tutumları ve davranışlarının ve karşı cinsle ilişkilerinin erkeklerden daha olumlu olduğunu göstermektedir. Ancak bu bulgular beklenilenden farklıdır. Offer ve arkadaşları (1988) erkeklerin cinsellik hakkında daha olumlu duygulara sahip olduklarını, cinselliği daha fazla düşündüklerini, cinsellikle ilgili şakaların ve cinsellik içerikli programları izleme sıklıklarının daha fazla olduğunu, cinsel deneyimlerinden kızlardan daha fazla hoşnut olduklarını belirlemişlerdir.

Kızların benlik imajının ruh sağlığı boyutunda kendilerini erkeklerden daha olumlu algılamaları da beklenilmeyen bir bulgudur. Yapılan çalışmalar erkeklerin kızlara göre daha az anlayamadıkları korkulara sahip olduğunu, kızların daha sık utanç duygusu yaşadıklarını (Offer, Ostrov & Howard, 1981), kızlarda depresyon düzeyinin daha yüksek olduğunu (Wilson & Cairns, 1988) göstermektedir.

Ergenlerin benimsedikleri cinsiyet rollerine göre genel benlik imajlarının farklılaştığı belirlenmiştir. Androjen ergenlerin benlik imajlarının özellikle belirsiz cinsiyet rolünü benimsemiş olan ergenlerden daha olumlu olduğu görülmektedir. Nitekim Leung (1994) ergenler üzerinde yaptığı çalışmasında androjen ergenlerin belirsiz ve feminen ergenlerden anlamlı oranda yüksek benlik kavramına sahip olduklarını belirlemiştir. Ayrıca yapılan çalışmalar androjen bireylerin benlik saygılarının diğer cinsiyet rolünü benimseyenlerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalara göre belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan bireyler düşük benlik saygısına sahiptir (Hurting & Petersen, 1982; Girginer, 1994; İnelman, 1996). Ancak erkeksi bireylerin benlik saygılarının daha yüksek olduğunu belirleyen çalışmalar da mevcuttur (Zeldow, Clark, Daugherty & Eckenfels, 1985). Görüldüğü gibi bu araştırmaların çoğu araştırmada elde edilen bu sonucu desteklemektedir.

Androjen ergenlerin aile ilişkilerini algılama biçimlerinin kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolünü benimsemiş olan ergenlerin algılamalarından daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçla paralel olarak Lombardo ve Kemper (1992) çalışmalarında anne-babalarıyla ilişkilerini en olumlu algılayanların androjenler, en olumsuz algılayanların ise belirsiz olan

grup olduğunu saptamışlardır. Benzer olarak Leung (1994) androjen ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerini erkeksi ve belirsiz olan ergenlerden daha olumlu algılamakta olduklarını belirlemiştir.

Aile ilişkilerinde olduğu gibi androjen ergenlerin dürtü kontrolü, beden imgesi, duygusal düzey ve sosyal ilişkiler boyutlarında belirsiz cinsiyet rolünü benimsemiş olan ergenlerden daha olumlu oldukları görülmektedir. Tıp öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma androjen öğrencilerin akademik stres karşısında daha dayanıklı olduklarını göstermektedir (Zeldow ve diğerleri, 1985). İç ve dış baskılarla başedebilmeyi ve ego gücünü içeren dürtü kontrolüne ilişkin yapılan araştırmalardan birinde farklı olarak erkeksi bireylerin ego gücünün diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Hurting & Petersen, 1982).

Ergenler, içinde buldukları dönemde hızlı bir bedensel değişim gösterirler ve bu duruma uyum sağlama zorunluluğu ile karşı karşıya kalırlar. Çalışmada androjen ergenlerin benlik imgelerinin "belirsiz" cinsiyet rolüne sahip olanlardan daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu androjen ergenlerin hızlı bedensel değişime uyum gösterdiklerini ve bedenleriyle barışık olduklarını göstermektedir. Nitekim Leung (1994) androjen kız ve erkek ergenlerin fiziksel görünüşleriyle ilgili benlik kavramlarının diğer üç cinsiyet rolünü benimsemiş ergenlerden daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Yapılan araştırmalar androjen bireylerin diğerlerine göre daha fazla iyimser mizaca sahip oldukları (Norlander, Erixon & Archer, 2000), öz-güvenlerinin yüksek (Mullis & McKinley, 1989; Akt. Girginer, 1994), uyumlu ve psikolojik sağlıklarının iyi olduğunu (Flaherty & Dusek, 1980; Williams & D'Alessandro, 1994) göstermektedir. Bu sonuçlar bu araştırmada androjen ergenlerin duygusal düzeylerinin olumlu oluşuna ilişkin bulguyu desteklemektedir. Ancak bazı çalışmalarda erkeksi bireylerin duygusal açıdan sağlıklı (Zeldow ve diğerleri, 1985), öz-güvenlerinin yüksek olduğu (Zeldow ve diğerleri, 1985; Johnson & McCoy, 2000; Johnson ve diğerleri, 2000), ancak kendilerini daha çok yalnız hissettikleri (Cramer & Neyedley, 1998) belirlenmiştir.

Bu araştırmanın bulgularından biri de androjen ergenlerin sosyal ilişkilerde kendilerini belirsiz olanlardan daha olumlu algılamalarıdır. Leung (1994),

androjen kız ve erkek ergenlerin karşıt cins akranları ile ilişkilerinde diğer üç cinsiyet rolüne sahip olanlardan, aynı cins akranları ile ilişkilerinde ise yalnızca erkeksi ve belirsiz cinsiyet rolünü benimsemiş olanlardan daha iyi olduklarını belirlemiştir. Farklı olarak Zeldow ve diğerleri (1985) erkeksi bireylerin kişilerarası ilişkilerinde güvenli, kadınsı bireylerin ise kişilerarası ilişkilerinde doyumsuz olduklarını belirtmektedirler.

Benlik imajının "mesleki ve eğitim hedefleri" boyutunda ise, androjen ergenlerin kendilerini kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan ergenlerden, erkeksi ergenlerin ise kendilerini kadınsı olanlardan daha olumlu algıladıkları belirlenmiştir. Ayrıca ergenlerin mesleki ve eğitim hedeflerine ilişkin cinsiyet ve cinsiyet rolleri ortak etkisi de anlamlıdır. Burada göze çarpan ilişkiler özellikle androjen erkeklerin kendilerini erkeksi ve kadınsı kızlara göre, androjen kızların ise, belirsiz ve kadınsı erkeklere göre daha olumlu algılamalarıdır. Görüldüğü gibi özellikle kadınsı cinsiyet rolünü benimsemiş olan kız ve erkeklerin mesleki ve eğitim hedefleri daha olumsuz iken, androjen ve erkeksi ergenlerin daha olumludur. Androjen bireylerin fiziksel yeteneklerini daha olumlu algılamaları (Leung, 1994) ve daha yaratıcı olmaları (Norlander, Erixon & Archer, 2000; Jonsson & Carlsson, 2000), erkeksi bireylerin ise özgüvenlerinin yüksek olması (Johnson, Zava & McCoy, 2000; Johnson & McCoy, 2000) mesleki ve eğitim hedeflerini olumlu yönde etkileyebilir. Farklı cinsiyet rolünü benimseyen ergenlerin kendilerini akademik açıdan farklı algılıyor olmaları mümkündür. Yapılan çalışmalar androjen kız ve erkek ergenlerin matematik ve sözel benlik kavramlarının kadınsı ve belirsiz olanlardan daha yüksek olduğunu (Leung, 1994) göstermektedir. Ancak bu bulgunun tersine Plake, Kaplan ve Steinbrunn (1986) androjen ve belirsiz ergenlerin düşük matematik performansına sahip olduklarını belirlemişlerdir. Farklı cinsiyet rollerini benimsemiş olmak bireyin eğitime ilgili hedeflerini, meslek seçimini etkileyebilir. Nitekim Pezzutti (1979) mesleki danışmanların cinsiyet rolü ile meslek seçimi ilişkisini dikkate almaları ve bu doğrultuda ergenlere destek olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırma sonucunda benlik imajının ruh sağlığı boyutu üzerinde cinsiyet ve cinsiyet rolleri ortak etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir. Androjen

kızların ruh sağlıklarının androjen, erkeksi ve belirsiz erkeklerden daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar androjen bireylerin ruh sağlıklarının diğer cinsiyet rolünü benimsemiş olan bireylerden daha olumlu (Flaherty & Dusek, 1980; Williams & D'Alessandro, 1994), benlik saygılarının daha yüksek (Hurting & Petersen, 1982; Girginer, 1994; Inelman, 1996) olduğunu ortaya koymaktadır. Ergenlerde depresyon ile içsel ve dışsal davranışlar arasındaki ilişkiye bakıldığında kızlar ve erkekler için ilişkinin örüntüsünün farklı olduğu görülmektedir (Price & Lavercombel, 2000). Yapılan çalışmalar kızların depresyon düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu göstermektedir (Wilson & Cairns, 1988). Wichstrom (1999), kızların depresif duygu durumunu ergenlik gelişimi, kilo ve olgun bir kadın vücuduna ulaşma ile ilgili memnuniyetsizlik ve kadınsı cinsiyet rolü ile açıklamaktadır. Nitekim araştırmacı depresif duygu durum ile erkeksilik arasında ilişki belirlememiştir. Bu araştırmalara dayanarak kadınsı cinsiyet rolününün kızların ruh sağlığını olumsuz etkilediği söylenebilir. Nitekim Wilson ve Cairns (1988), kız ve erkeklerde artan erkeksiliğin depresyon düzeyini düşürdüğünü belirlemiştir.

Görüldüğü gibi farklı cinsiyet rollerini benimseyen bireylerin benlik imajları farklılaşmaktadır. Günümüz toplumunda psikolojik iyi oluş açısından androjen cinsiyet rolü kimliğine sahip olmak gereklidir. Ayrıca elde edilen bulgular ışığında okul psikolojik danışmanlarının ergenler ile yaptıkları psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerinde ergenlerin benimsedikleri cinsiyet rolü ile benlik imajlarının ilişkisini dikkate almaları gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Baykal, S. (1988). *Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (2), 155-162.
- Bem, S.L., Martyna, W. & Watson, C. (1976). Sex typing and androgyny: Further explorations of the expressive domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34 (5), 1016-1023.
- Cramer, K.M., Neyedley, K.A. (1998). Sex differences in loneliness: The role of masculinity and femininity. *Sex Roles*, 36 (7), 645-653.
- Dökmen, Z. (1991). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 81-89.

- Flaherty, J.F. & Dusek, J.B. (1980). An investigation of the relationship between psychological androgyny and components of self-control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 984-992.
- Freedman, J.J., Sears, D.O. & Carlsmith, J.M. (1981). Cinsiyet rolleri. (Çev. A. Dönmez). *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1989, 22 (2), 687-723.
- Girginer, H. U. (1994). *Türk toplumunda cinsiyet rolleri algısı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Huston-Stein, A. & Welch, R.L. (1995). Cinsiyet rolü gelişimi ve ergen. (Çev. F. Çok). Ed. J.F. Adams (Ed. B. Onur), *Ergenliği anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hurling, A.L. & Petersen, A.C. (1982). The relationship of sex role identity to ego development and self-esteem in adolescence. In R.E. Muuss (Ed.), *Adolescent behavior and society*. (Fourth Edition). New York: McGraw-Hill Publishing Company.
- Hyde, J.S. (1994). *Understanding human sexuality*. (Fifth Edition). New York: McGraw-Hill, Inc.
- İnanç, B. (1988). Türk ergenlerin öz-imajları. *V. Ulusal Psikoloji Kongresi Seminer Dergisi Özel Sayısı*, 8, 519-526.
- İnelman, K.V.Ö. (1996). *Relationship of sex-role orientation to two measures of self-esteem*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Jonsson, P. & Carlsson, I. (2000). Androgyny and creativity: A study of the relationship between a balanced sex-role and creative functioning. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 269-274.
- Johnson, W. & McCoy, N. (2000). Self-confidence, self-esteem, and assumption of sex role in young men and women. *Perceptual and Motor Skills*, 90 (3), 751-756.
- Johnson, W., Zava, D. & McCoy, N. (2000). Overall self-confidence, self-confidence in mathematics, and sex-role stereotyping in relation to salivary free testosterone in university women. *Perceptual and Motor Skills*, 91 (2), 391-401.
- Kavuncu, A.N. (1987). *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'ni Türk toplumuna uyarlamak çalışmaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Lombardo, J.P. & Kemper, T.R. (1992). Sex role and parental behaviors. *Journal of Genetic Psychology*, 153(1), 103-113.
- Leung, W. W. (1994, September). A study on the self-concept and sex-role orientation of students of single-sex and co-educational secondary schools. Retrieved November, 6, 2000 (de indirildi) From World Wide Web: <http://www1.fed.cuhk.edu.hk/en/cumphil/94wmlung/conclusion.htm>.
- Norlander, T., Erixon, A. & Archer, T. (2000). Psychological androgyny and creativity: Dynamics of gender-role and personality trait. *Social Behavior and Personality*, 28(5), 423-435.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I. & Atkinson, R. (1988). *The teenage world adolescents' self-image in ten countries*. London: Plenum Medical Book Company.
- Offer, D., Ostrov, E. & Howard, K.I. (1981). *The adolescent a psychological self-portrait*. USA: Basic Books, Inc.
- Pezzutti, L. (1979). An exploration of adolescent feminine and occupational behavior development. *American Journal Occupational Therapy*, 33 (2), 84-91.
- Plake, B.S., Kaplan, B.J. & Steinburn, J. (1986). Sex-role orientation, level of cognitive development and mathematics performance in late adolescence. *Adolescence*, 21(83), 607-613.
- Price, I.R. & Lavercombe, L.J. (2000). Depression in early adolescence: relation to externalising and internalising behaviour. *Perceptual and Motor Skills*, 90 (3), 723-730.
- Savaşır, I. & Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği yayınları.
- Spencer, R.A., Nevid, J.S. & Fichner-Rathus, L. (1997). *Human sexuality in a world of diversity*. (Third Edition). Boston, USA: Allyn & Bacon.
- Williams, D. E. & D'Alessandro, J. D. (1994). A comparison of three measures of androgyny and their relationship to psychological adjustment. *Journal of Social Behavior and Personality*, 9 (3), 469-480.
- Wilson, R. & Cairns, E. (1988). Sex-role attributes, perceived competence and the development of depression in adolescence. *Journal Child Psychology Psychiatry*, 29 (5), 635-50.
- Winchistorm, L. (1999). The emergence of gender difference in depressed mood during adolescence: the role of intensified gender socialization. *Developmental Psychology*, 35 (1), 232-245.
- Zeldow, P.B., Clark, D.C., Daugherty, S.R. & Eckenfels, E.J. (1985). Personality indicators of psychology adjustment in first-year medical students. *Social Science Medical*, 20 (1), 95-100.

Geliş	12 Kasım 2001
İnceleme	8 Ocak 2002
Kabul	15 Nisan 2002